

є вибіркоче і мотиваційне ставлення індивіда до вибору професії відповідно до покликання її ідеалів, світогляду й інтересів.

Література

1. Барчі Б. В. Психологічні умови підготовки старшокласників до професійного самовизначення / Б. В. Барчі, О. І. Руснак/ Проблеми професійного становлення особистості: збірник тез доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції (Мукачево, 17-18 травня 2018 р.) / гол. ред. Т.Д. Щербан. – Мукачево : МДУ, 2018. – С. 89-91.

2. Жемера Н. Сутність та особливості процесу професійного самовизначення учнів старших класів / Н. Жемера // Трудова підготовка закладів освіти. – 2002. – № 4. – С. 26–30.

3. Крягжде С. П. Психология формирования профессиональных интересов / С. П. Крягжде. – Вильнюс : Мокслас, 1981. – 195 с.

4. Реан А. А. Психология личности. Социализация, поведение, общение / А. А. Реан. – СПб. : «Прайм-ЕВРОЗНАК», 2003. – 416 с.

УДК 159.99.923(043.2)

БАРЧІ Б. В., РОЗМАН С. В.,
Мукачівський державний університет

ЗАХИСНІ МЕХАНІЗМИ ПСИХІКИ У СТРУКТУРІ Я-КОНЦЕПЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

Швидкі тенденції розвитку сучасного суспільства передбачають постійні ускладнення соціуму та збільшення його впливу на особистість – все це призводить до збільшення «тиску» на психіку. Інформаційна перенасиченість світу вимагає інтенсивного розвитку в особистості тих структур, які відповідають за ефективне пристосування до оточення. Однією з адаптаційних систем особистості є психологічний захист. Психологічний захист визначає суб'єктивний комфорт особистості в усіх ситуаціях напруженості, у професійній та побутовій діяльності.

Тракування психологічних захистів у напрямках психології є різностороннім. Так, неофройдизм визначає необхідність реалізації психологічних захистів при виникненні у суб'єкта почуття неповноцінності, загрози цінності і значимості особистості. Персоналістичні теорії (персоналізм) вважають психологічні захисти наслідком протиріч у структурі Я, кінцева мета захисного процесу – це досягнення згоди між реальними компонентами свідомості і Я-концепцією [3, с. 121-122].

Відомий український вчений Ложкін Г.В. розглядає захисні механізми як механізми, що не допускають у свідомість інформації, яка здатна травмувати людину. А Шадських Ю. та Піча В. вважають, що захисні механізми – це система внутрішніх регуляторів, що спрямовані на усунення негативних переживань, стану тривоги, дискомфорту, які травмують людину [1, с. 34].

Проблема психологічних захистів у структурі Я-концепції постає у працях багатьох зарубіжних учених: Абрахама К., Фройд А., Кляйн М., Еріксона Е. та ін. Серед вітчизняних дослідників потрібно зазначити таких

науковців: Грановську Р., Кричевського Р., Налчаджяна А., Обозова М., Собкіна В., Століна В., Титаренко Д., Українського Я., Яценко Т. та ін.

Спеціальному аналізу підлягає питання про співвідношення між Я-концепцією, Я-образами і захисними механізмами. При розгляді цього питання слід виходити з положення, згідно з яким у психологічного захисту найбільше потребує Я-концепція особистості, оскільки саме вона найчастіше піддається фрустрації від зовнішніх і внутрішніх впливів. По суті, немає жодного випадку фрустрації, яка не зачіпала б такі важливі компоненти Я-концепції, як самооцінка, самоповага, домагання тощо. Всі захисні механізми служать для збереження, посилення і збагачення позитивно оцінюваних аспектів самосвідомості.

Що стосується зв'язків захисних механізмів з ситуативними Я-образами, то про це можна висловити ряд припущень: а) якщо особистість піддається впливу фрустраторів тоді, коли має чіткий актуалізований Я-образ, тоді включення в активність інших структур особистості відбувається швидко і захисні механізми негайно активізуються; б) фрустрація особистості, зазвичай, призводить до появи чіткого Я-образу, оскільки особистість опиняється в проблемній ситуації; в) психічний захист частково здійснюється під контролем Я-образу, тому не можна вважати правильною позицію, згідно якої психічний захист нібито протікає повністю не усвідомлено.

Цей процес, на погляд учених, і на підсвідомому рівні знаходиться під контролем Я-концепції, а на рівні свідомості – під контролем актуалізованих ситуативних Я-образів. Оскільки, без подібного контролю центру Я було б абсолютно незрозуміло, яким же чином вибираються одні, а не інші захисні механізми, робота яких у певний момент припиняється або відновлюється? Наприклад, при здійсненні аргументації вибір аргументів повинен управлятися з центру Я, інакше було б незрозуміло, яким чином даний процес стає цілеспрямованим.

Відзначимо ще одну дуже важливу обставину: захисні механізми не тільки служать Я-концепції та Я-образам. Вони можуть стати їх структурно-функціональними компонентами, наприклад «вторинними» Я. Окрім цього, у вербальному змісті Я-концепції можуть бути раціоналізації, проєкції та їхні результати [4].

Та включити повністю всі захисні механізми в структуру Я-концепції та її актуалізованих оперативних Я-образів не можна: тільки деякі із захисних механізмів є «зчепленими» з Я-механізмами психічної активності. Я-концепція хоча і є динамічною, але перманентною підструктурою особистості і, отже, актуально вона переважно підсвідома. Тому, як свідчать факти, поведінка людини завжди в тій чи іншій мірі мотивується і регулюється Я-концепцією на підсвідомому рівні. Будучи центральною інстанцією особистості, Я володіє самосвідомістю або Я-концепцією (поданням, сукупністю знань про себе). Я-концепція є спільною структурою самосвідомості, яка належить Я. Стійкі Я-образи (мається на увазі зрілої людини, у якої формування самосвідомості в

основному завершене і схильне тільки до ситуативних поверхневих змін, виключаючи випадки конверсії) одержали в психологічній літературі назви «актуальне Я», «реальне Я», «ідеальне Я» тощо [2].

Вищенаведене свідчить про актуальність досліджень в цьому напрямку, зокрема дослідження особливостей прояву механізмів психологічного захисту та усвідомлення їх використання з метою корекції та відмови від них на користь позитивних копінг-стратегій, як умов для продуктивного вирішення конфлікту та подолання внутрішнього напруження та дискомфорту.

Література

1. Ложкін Г. В. Психологія: терміни, поняття, визначення : словник-довідник / Г.В. Ложкін. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2011. – 188 с.
2. Максименко О. Г. Дослідження механізмів психологічного захисту особистості в залежності від рівня диференціації психіки / О.Г. Максименко // Практична психологія та соціальна робота. – 2010. – №5. – С. 45-50.
3. Психология: словарь / под общ. ред. А.В.Петровского, М.Г.Ярошевского. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Политиздат, 1990. – 494 с.
4. Сивогракова З. А. Проблема індивідуально-психологічних факторів поведінки, що спрямована на подолання складних життєвих ситуацій / З. А. Сивогракова // Педагогіка, психологія та мед.-біол. пробл. фіз. виховання і спорту. – Харків : ХХІІІ. – 2006. – № 3. – С. 96–101.

УДК 159.923.2:316.6-053.5

БАРЧІ Б. В., ЧУРИЧКАНИЧ А. А.,
Мукачівський державний університет

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ Я-КОНЦЕПЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

Динамічне сьогодення висуває підвищені вимоги до психологічної зрілості людини та її здатності вирішувати складні, а часто й стресогенні проблеми, якими наповнено сучасне життя. Водночас, процес становлення зрілої особистості нероздільно пов'язаний із формуванням її свідомості й самосвідомості. Це актуалізує увагу дослідників до проблеми розвитку Я-концепції як продукту самосвідомості, яка, будучи ядром особистості, здійснює регулюючий вплив на всі сторони життєдіяльності людини

Я-концепція розглядається у різних психологічних школах і напрямках, які торкаються проблем розвитку самосвідомості особистості. Слід зазначити, що ні у вітчизняній, ні у зарубіжній літературі не існує універсального визначення поняття Я-концепції, як немає і єдності в термінології. Українські психологи (І. Бех, М. Боришевський, В. Васютинський, С. Васьківська, Я. Гошовський, В. Роменець, Т. Титаренко, П. Чамата, О. Шевченко та ін.) у своїх наукових працях розглядають різноманітні аспекти проблеми самосвідомості та Я-концепції, її структурних компонентів та факторів розвитку.

Феномен Я-концепції часто виражається у таких визначеннях, як когнітивний компонент самосвідомості, самосприйняття, самоствавлення.

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>